

УДК 598.284:574.2

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМНОЖЕННЯ ТА ЕКОЛОГІЇ ЛАСТІВКИ СІЛЬСЬКОЇ (*HIRUNDO RUSTICA*) НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ

М. М. Гриценюк, А. М. Гарлінська

Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

Ряд Горобцеподібні (Passeriformes) – найчисельніший (понад 5 000 видів) ряд птахів. Горобцеподібні – нагніздні птахи, поширені по всій земній кулі (крім Антарктики). Живляться різноманітною їжею: частинами рослин, безхребетними тваринами, яйцями та пташенятами інших птахів. Багато представників - мігруючі птахи (ластівки, солов'ї, вівчарики), але серед них є також кочові (синиці, сойки, деякі дрозди) та осілі (хатній горобець). Горобцеподібні відіграють важливу роль у природі та житті людини. Комахоїдні види регулюють численність шкідників культурних рослин. Проте зерноїдні види можуть завдавати шкоди посівам. Самців багатьох видів люди цінують за красивий мелодійний спів (соловейко, дрізд співочий, щиглик) [2].

Ластівкові (Hirundinidae) – родина співочих горобцеподібних дрібних птахів з довгими гострими крилами і виімчастим або «вилчастим» хвостом. Забарвлення зверху синьо-чорне з сталевим відтінком або сірувато-буре. Літають дуже швидко й спритно. Більшість видів (крім берегової ластівки) є звичайними сусідами людини, що гніздяться на вікнах, попід стріхами будівель тощо. Голос порівняно тихий, щebetливий, чим ластівки легко відрізняються від схожих на них стриїв [1].

Для ластівкових характерна здатність здобувати їжу в повітрі, вони в змозі ловити комах на льоту. У всіх ластівкових струнке, обтічне тіло і довгі вузькі крила. Дзьоб короткий і відкривається досить широко. Лапи дуже маленькі, у більшості видів довгі хвості. Більшість видів є перелітними. Родина налічує близько 75 видів [3].

Родину Ластівкові досліджували на території України вчені-орнітологи Геренчук К. І. [6], Доброхотов М. М. та Равкін Ю. С. [4], зокрема, ці вчені проводили дослідження на Хмельниччині [5].

Об'єктом нашого дослідження є ластівка сільська (*Hirundo rustica*). Це досить співочі птахи, з широкими грудьми, короткою шиєю і плоскою головою. Мають короткий дзьоб, плоский, трикутний, лише на кінці стиснутий з боків і трохи зігнутий. Розріз рога дуже широкий, аж до області очей. Ластівка сільська має довгі, вузькі і гострі крила, з 9 довгими великими маховими, з яких перше найдовше, і з 9 короткими малими маховими пір'їнами. Хвіст глибоко роздвоєний. Ноги у ластівок короткі, слабкі, з короткою цівкою і тонкими пальцями.

Верхні частини її оперення і широкий пояс на зобу чорно-сині з металевим відливом; нижня ж частина тіла світло-жовтого кольору; у самки всі кольори блідіше, ніж у самця, а у молодих птахів відрізняються сильно матовим відтінком. Область її гніздування обіймає всю Європу по наш бік Полярного кола і Західну Азію; мандрує ж вона по Африці і Південній Азії [2].

Прилітають ластівки сільські переважно зграями, в яких налічуються 15-20 пташок. Ластівки прилетівши, спочатку розміщуються на гілках дерев, на проводах телефонних та електромереж.

Потім у них відбувається період залицання. Але під час гніздового періоду птахи розділяються на пари, стають агресивними, ведуть відокремлений спосіб життя і проганяють інших птахів із невеликої території подаль від гнізда. Шлюбний період у ластівок починається навесні, коли з'являється достатньо корму. Самець починає залицання типовою піснею в польоті. Махаючи крилами, птах зупиняється в повітрі і кружляє.

Місце для гнізда птахи обирають зранку або ввечері, у цей час вони також облітають свої старі гнізда та дивляться чи уціліли вони. У виборі гнізда бере учать один або обидва птахи, а от у побудові – обидва. Побудова гнізда займає від трьох до п'ятнадцяти днів, це залежить від погодних умов. Період побудови або так званої «реставрації» старих гнізд припадає на кінець квітня. У процесі побудови ластівками виділяють 5 фаз: пара птахів приліплює на стіну будинку шматки болота; птахи будують невеликий виступ – дно гнізда; ластівки, прикріплюючи грудки болота по краю виступу, споруджують неглибокий лоток; спорудження стінок гнізда; закінчення побудови стінок і формування льотка.

Розміри гнізд коливаються в таких межах: ширина – 12 см, висота – 11 см, довжина – 10 см.

Двічі на літо сільська ластівка виводить пташенят. Під час дослідження протягом 2015 року було виявлено дві кладки яєць – у травні (30 травня – повна кладка кількістю 5 яєць), а у червні був виводок 5-ти пташенят та у липні (22 липня – повна кладка кількістю 4 яйця), а у серпні – виводок чотирьох пташенят. Птахи відклали яйця обидва рази у одне і теж гніздо. Кількість першої (5 яєць) та другої кладки (4 яйця) відрізняється. Друга кладка менша на 1 яйце.

Колір яєць білий з сірими і буро-червоними крапками і плямами або шаралупа чисто-біла, у тупого полуса трохи блакитних, сіро-фіолетових або темно-фіолетових цяток і цяточок. Поверхневі плями і крапки фіолетово-червонувато-бурі. Під час спостереження було виявлено, що розміри яєць сільських ластівок на Хмельниччині становлять 19 мм x 13 мм.

Пташенята ластівки сільської перебувають у гнізді 20 днів. Батьки вигодовують пташенят незабаром після їх вилуплення. Підлітаючи до гнізда з кормом, ластівка скрикує, а дорослий птах, який перебуває у гнізді, відповідає на її крик. Присівши на край гнізда, ластівка видає негослосні звуки. Коли пташенята починають випрошувати їжу, лише тоді доросла ластівка – батько годує їх.

Виділення, зокрема, екскременти пташенят дорослі особини відносять від гнізда і викидають їх. На 20-ий день від «народження» дорослі ластівки виманоють своїх дітей із гнізда.

Це відбувається наступним чином. Доросла особина прилітає до гнізда, тримаючи у дзьобі здобич. Але вона не підлітає до самого гнізда, а тримається на деякій відстані від нього. Роблячи коло біля гнізда, вона знову повертається на свою позицію, махаючи крилами. Це призводить до того, що пташенята вилітають із гнізда.

Після того, як пташенята стають на крило, зазвичай, вирушають у маленькі подорожі, хоча час від часу їх видно біля рідного гнізда.

Ластівка сільська – це досить відома пташка і всіма улюблена за її прихильність до людського житла, красу, рухливість, нешкідливість, веселу вдачу, не вишукану, але бадьору і приємну пісеньку. Ластівки відзначаються рухливістю і не втомленістю. Прокидаючись рано-вранці, вона весь день носиться по повітрю за здобиччю, лише зрідка сідає на гілку, ще рідше – на землю.

Література

1. *Брем А.* Жизнь животных / А. Брем. – М.: Государственное издательство географической литературы, 1958.
2. *Ильичева В. І.* Життя тварин : у 7 томах / В. І. Ильичева, А. В. Михеева. –М.: Просвітництво, 1986– . –Т.2: Птицы. – 1983. –527 с.
3. *Примак А. В.* Экологическая ситуация на Украине и ее мониторинг: анализ и перспективы / А. В.Примак. – К.: 1990. – 44 с.
4. *Равкин Ю. С.* К методике учета птиц лесных ландшафтов во внегнездовое время: Организация и методы учета птиц и вредных грызунов / Ю. С. Равкин, Б. П. Доброхотов. – М.: Наука.1963. – 265 с.
5. *Скальського В. В.* Статистичний щорічник Хмельницької області / В. В. Скальського. – Хмельницький, 2004. – 485 с.
6. *Сучасний стан орнітофауни / С. В. Ільїнський, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. – Хмельницький, 2006. – 5 с.*